

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра хірургічної стоматології

ЗАТВЕРДЖУЮ

В.о. проректора з науково-педагогічної роботи

Світлана КОТЮЖИНСЬКА

01 вересня 2022 року

РОБОЧА ПРОГРАМА ВИБІРКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ ГЕРОНТОЛОГІЇ В СТОМАТОЛОГІЇ»

Рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти

Кваліфікація- Доктор філософії

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 221 «Стоматологія»

Одеса

2022

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Стоматологія» підготовки фахівців третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти зі спеціальності 221 «Стоматологія» галузі знань 22 «Охорона здоров'я», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 9 від 23 червня 2022 року).

Розробники:

завідувач кафедри, д.мед.н., проф. Гулюк А.Г.

завуч кафедри, к.мед.н., ас. Тащян А.Е.

к.мед.н., доц. Дмитрієва Н.Б.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри хірургічної стоматології
Протокол № 8 від 28.06.2022 р.

Завідувач кафедри

Анатолій ГУЛЮК

Погоджено із гарантом ОПП _____ Анатолій Гулюк

Схвалено предметною цикловою методичною комісією з стоматологічних дисциплін
ОНМедУ

Протокол № 6 від 30.06.2022 р.

Голова предметної циклової методичної комісії з стоматологічних дисциплін ОНМедУ

_____ Володимир Крикляс

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № від “ ” _____ 20 р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № від “ ” _____ 20 р.

Завідувач кафедри _____

(підпис)

(Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни:

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: Кредитів: 3 Годин: 90	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 221 «Стоматологія» Рівень вищої освіти третій (освітньо-науковий)	<i>Денна форма навчання</i>
		<i>Обов'язкова дисципліна</i>
		<i>Лекції (10 год.)</i>
		<i>Семінарські (0 год.)</i>
		<i>Практичні (30 год.)</i>
		<i>Лабораторні (0 год.)</i>
		<i>Самостійна робота (50 год.)</i>
		<i>у т.ч. індивідуальні завдання (0 год.)</i>
		<i>Форма підсумкового контролю – диференційний залік</i>

2. Мета та завдання навчальної дисципліни, компетентності, програмні результати навчання.

Мета: Метою вивчення вибіркової навчальної дисципліни в межах професійної спеціалізації є глибоке оволодіння дисципліною для якісного виконання оригінального наукового дослідження та формування навичок і вмінь щодо викладання дисципліни, здобуття та поглиблення комплексу знань, вмінь, навичок та інших компетенцій, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних завдань з цієї дисципліни, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, що вирішує актуальне наукове завдання в хірургічній стоматології, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Завдання:

- 1.2 Основними завданнями вибіркової навчальної дисципліни є:
- 1) здобути глибокі знання з дисципліни та суміжних спеціальностей;
 - 2) поглиблено вивчати особливості місцевого і загального знеболення у осіб похилого і старечого віку, особливості видалення зубів, особливості протікання запальних процесів, надання допомоги при травмах, віковій зміні шкіри та слизової оболонки порожнини рота.
 - 3) оволодіти технікою обстеження щелепно-лищевої ділянки таких хворих
 - 4) розробляти план та тактику лікування і комплексної реабілітації;
 - 7) оволодіти вмінням організації та проведення навчальних занять,
 - 9) здобути навички та вміння навчально-методичної та виховної роботи,
 - 9) набути навички застосування сучасних інформаційних технологій при викладанні хірургічної стоматології.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Інтегральна компетентність-Здатність розв'язувати комплексні проблеми, проводити незалежне оригінальне наукове дослідження та здійснювати педагогічну, професійну, дослідницьку та інноваційну діяльність в галузі стоматології та медицини

Загальні компетентності

ЗК 2. Вміння працювати автономно, з дотриманням дослідницької етики, академічної доброчесності та авторського права.

ЗК 3. Навички до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 5. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми, здатність генерувати нові ідеї.

Спеціальні (фахові) компетентності (СК)

СК 1. Глибокі знання і систематичне розуміння предметної області за напрямом та тематикою наукових досліджень у галузі медицини, майбутньої професійної діяльності у сфері вищої медичної освіти.

СК 2. Здатність до визначення потреби у додаткових знаннях за напрямком наукових досліджень, формулювати дослідницькі питання, генерувати наукові гіпотези у сфері медицини.

СК 4. Здатність обирати методи та критерії оцінки досліджуваних феноменів та процесів в галузі медицини відповідно до цілей та завдань наукового проекту.

СК 5. Володіння сучасними методами наукового дослідження.

СК 6. Здатність проводити коректний аналіз та узагальнення результатів наукового дослідження.

СК 7. Здатність інтерпретувати можливості та обмеження дослідження, його роль у суспільстві.

Програмні результати навчання (ПРН)

ПРН 1. Застосовувати науково-професійні знання; формулювати ідеї, концепції з метою використання в роботі освітнього та наукового спрямування.

ПРН 2. Демонструвати знання методології дослідження в цілому і методів певної сфери наукових інтересів, зокрема.

ПРН 3. Інтерпретувати та аналізувати інформацію, коректно оцінювати нові й складні явища та проблеми з науковою точністю критично, самостійно і творчо.

ПРН 4. Виявляти невирішені проблеми у предметній області медицини та визначати шляхи їх вирішення.

ПРН 9. Винаходити нові способи діагностики, лікування та профілактики стоматологічних захворювань.

ПРН 10. Використовувати результати наукових досліджень в стоматологічній практиці, освітньому процесі та суспільстві.

ПРН 15. Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення.

ПРН 16. Використовувати етичні принципи в роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами, дотримуватися наукової етики.

У результати вивчення дисципліни аспірант (здобувач) повинен

знати:

- Анатомію щелепно-лищевої ділянки з урахуванням вікових змін..
- Враховувати знижені адаптаційні можливості тканин щелепно-лищевої ділянки.
- Знати методики анестезії з урахуванням вікових змін.
- Супутню патологію (цукровий діабет, гіпертонічна хвороба і т.п.) і перелік препаратів, які планово приймає хворий (особливо антикоагулянти).

вміти:

1. провести клінічне обстеження хворого з основними хірургічними захворюваннями щелепно-лицевої ділянки (анамнез, огляд, пальпація, бімануальна пальпація та ін.).
2. поставити діагноз основних хірургічних стоматологічних захворювань щелепно-лицевої ділянки (періодонтит, періостит, остеомієліт, абсцес, флегмона, гайморит, доброякісні та злоякісні новоутворення, переломи верхньої і нижньої щелепи.).
3. скласти план обстеження та лікування хворих з основними хірургічними стоматологічними захворюваннями щелепно-лицевої ділянки (періостит, періодонтит, остеомієліт, абсцес, флегмона, гайморит, доброякісні та злоякісні новоутворення, переломи верхньої та нижньої щелепи.).
4. оцінювати клінічні аналізи крові та сечі.
5. читати рентгенограми щелепно-лицевої ділянки.

3.Зміст навчальної дисципліни:

Основи геронтології в стоматології

Тема 1. Поняття про геронтологію та геріатрію.

Поняття про геронтологію та геріатрію. Старість і старіння. Календарний і біологічний вік. Вікові зміни тканин органів ротової порожнини щелеп, обличчя. Місцеве знеболення та принципи його проведення при стоматологічних операціях у осіб похилого та старечого віку. Операція видалення зубів. Особливості видалення зубів у осіб похилого та старечого віку

Тема 2. Протікання запальних процесів у осіб похилого та старечого віку
Запальні процеси щелепно-лицевої ділянки (періодонтити, періостити). Особливості клініки та лікування їх у осіб похилого та старечого віку. Одонтогенний остеомієліт щелеп. Особливості клініки та лікування осіб похилого та старечого віку Флегмони та абсцеси щелепно-лицевої ділянки. Лімфаденіти обличчя і шиї. Особливості клініки та лікування осіб похилого та старечого віку Одонтогенний гайморит. Захворювання слинних залоз. Особливості клініки та лікування осіб похилого та старечого віку

Тема 3. Надання допомоги при травмі у осіб похилого та старечого віку
Особливості переломів лицевих кісток у осіб похилого та старечого віку Особливості надання спеціалізованої допомоги з урахуванням остеопорузу та особливості надання загального знеболення.

Тема 4. Зміни слизової оболонки у осіб похилого та старечого віку
Передракові зміни слизової оболонки порожнини рота, язика, альвеолярного відростка, які викликані тривалим використанням протезів. Злоякісні новоутворення органів порожнини рота. Їх виявлення на ранніх стадіях розвитку і своєчасне направлення до онкодиспансеру.

Тема 5. Особливості діагностики та лікування захворювань скроне-нижньощелепного суглоба

Структура вибіркової навчальної дисципліни

Тема	Всього	Лекції		СРС
------	--------	--------	--	-----

			Пр.зан.	
Тема 1. Поняття про геронтологію та геріатрію.	18	2	6	10
Тема 2. Протікання запальних процесів у осіб похилого та старечого віку	18	2	6	10
Тема 3. Надання допомоги при травмі у осіб похилого та старечого віку	18	2	6	10
Тема 4. Зміни слизової оболонки у осіб похилого та старечого віку Злоякісні новоутворення органів порожнини рота у осіб похилого та старечого віку	18	2	6	10
Тема 5. Особливості діагностики та лікування захворювань скроне-нижньощелепного суглоба	18	2	6	10
Разом	90	10	30	50

Теми лекцій вибіркової навчальної дисципліни

№ пп	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Поняття про геронтологію та геріатрію.	2
2	Тема 2. Протікання запальних процесів у осіб похилого та старечого віку	2
3	Тема 3. Надання допомоги при травмі у осіб похилого та старечого віку	2
4	Тема 4. Зміни слизової оболонки у осіб похилого та старечого віку Злоякісні новоутворення органів порожнини рота у осіб похилого та старечого віку	2
5	Тема 5. Особливості діагностики та лікування захворювань скроне-нижньощелепного суглоба	2
	Всього	10

3.Теми практичних занять вибіркової навчальної дисципліни

№ пп	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. Практичне заняття 1. Особливості місцевого знеболення у осіб похилого та старечого віку Основні положення у визначенні показань і протипоказань до	6

	проведення операції видалення зубів і коренів, методики проведення типовим і атипним способом, можливі ускладнення під час і після операції у осіб похилого та старечого віку	
2	Тема 2. Практичне заняття 2. Особливості протікання запальних процесів у осіб похилого та старечого віку Особливості протікання лімфаденітів і аденофлегмон, методи діагностики і лікування у осіб похилого та старечого віку Вивчити особливості протікання абсцесів і флегмон, методи діагностики і лікування у осіб похилого та старечого віку	6
3	Тема 3. Практичне заняття 3. Особливості клініки переломів лицевих кісток у осіб похилого та старечого віку. Особливості надання спеціалізованої допомоги з урахуванням остеопорозу, та супутніх соматичних захворювань	6
4	Тема 4. Практичне заняття 4. Факультативні та облігатні передраки слизової оболонки порожнини рота, язика, альвеолярного відростка. Клінічні прояви малігнізації. Злоякісні новоутворення язика, слизової оболонки, верхньої та нижньої щелепи, червоної кайми губ.	6
5	Тема 5. Практичне заняття 5. Особливості діагностики та лікування захворювань скроне-нижньощелепного суглоба	6
	Всього	30

3.Теми самостійних робіт вибіркової навчальної дисципліни

№	Тема	Кількість годин
1	Анатомо-фізіологічні особливості будови порожнини рота у осіб похилого та старечого віку	6
2	Вікові зміни будови скроне-нижньощелепного суглоба	6
3	Сутність облігатних передракових захворювань	8
4	Вікові зміни будови верхньощелепного синусу осіб похилого та старечого віку	6
5	Протезні стоматопатії у осіб похилого та старечого віку	8
6	Клініка і лікування переломів у осіб похилого та старечого віку	8
7	Методи остеосинтезу при переломах нижньої щелепи у осіб похилого	8

	та старечого віку	
8	Основні етіологічні фактори запальних захворювань щелепно-лицевої ділянки осіб похилого та старечого віку	10
	Разом	50 годин

7. Методи навчання

Викладання вибіркової навчальної дисципліни *на практичних заняттях* забезпечується методичними розробками для кожного практичного заняття, наочними засобами навчання для кожного заняття (презентації, відеолекції), інформаційним ресурсом кафедри, структурованими алгоритмами контролю вмінь.

Самостійна робота при вивченні вибіркової навчальної дисципліни забезпечується методичними розробками з самостійної роботи, наочними засобами навчання (відеолекції, презентації), інформаційним ресурсом кафедри, тематикою самостійних робіт, структурованими алгоритмами контролю вмінь.

Підсумковий контроль не проводиться, вивчення дисципліни завершується дифзаліком на останньому практичному занятті.

8. Форми контролю та методи оцінювання (у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Поточний контроль: усне опитування, тестування, оцінювання виконання практичних навичок, оцінювання комунікативних навичок під час ролівої гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Підсумковий контроль: тестування за типом Крок-2, усний іспит.

Оцінювання поточної навчальної діяльності на практичному занятті:

1. Оцінювання теоретичних знань з теми заняття:
 - методи: опитування, вирішення ситуаційної клінічної задачі
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
 2. Оцінка практичних навичок та маніпуляцій з теми заняття:
 - методи: оцінювання правильності виконання практичних навичок
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
 3. Оцінювання роботи із пацієнтом з теми заняття:
 - методи: оцінювання: а) комунікативних навичок спілкування з пацієнтом та його батьками, б) правильність призначення та оцінки лабораторних та інструментальних досліджень, в) дотримання алгоритму проведення диференціального діагнозу, г) обґрунтування клінічного діагнозу, д) складання плану лікування;
 - максимальна оцінка – 5, мінімальна оцінка – 3, незадовільна оцінка – 2.
- Оцінка за одне практичне заняття є середньоарифметичною за всіма складовими і може мати лише цілу величину (5, 4, 3, 2), яка округлюється за методом статистики.

Критерії поточного оцінювання на практичному занятті

Оцінка	Критерії оцінювання
«5»	Здобувач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«4»	Здобувач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
«3»	Здобувач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
«2»	Здобувач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички під час огляду хворої дитини та інтерпретації даних клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень.

Здобувач допускається до іспиту за умови виконання вимог навчальної програми та в разі, якщо за поточну навчальну діяльність він отримав не менше 3,00 балів і склав тестовий контроль за тестами «Крок-2» не менш ніж на 90% (50 завдань).

Тестовий контроль проводиться в Навчально-виробничому комплексі інноваційних технологій навчання, інформатизації та безперервної освіти ОНМедУ на останньому занятті напередодні іспиту.

Оцінювання результатів навчання під час підсумкового контролю

Зміст оцінюваної діяльності	Кількість балів
Вирішення клінічної задачі з оцінкою лабораторних та інструментальних досліджень.	1
Відповідь на теоретичні запитання.	2
Оцінка рентгенограми, електрокардіограми тощо.	1
Практичне завдання за типом ОСКІ.	1

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів на заліку

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно	Здобувач правильно, точно і повно виконав всі завдання екзаменаційного білету, чітко і логічно відповів на поставлені екзаменаторами запитання. Ґрунтовно і всебічно знає зміст теоретичних питань, вільно володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і буде відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних завдань. При вирішенні клінічної задачі правильно інтерпретував дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, правильно відповідав на всі поставлені питання і переконливо обґрунтовував свою точку зору, міг запропонувати та обґрунтувати альтернативний варіант рішення з окремих питань. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ правильно демонстрував виконання практичних навичок, точно дотримувався алгоритму їхнього виконання.
Добре	Здобувач достатньо повно виконав всі завдання екзаменаційного білету, чітко і логічно відповів на поставлені екзаменаторами запитання. Достатньо глибоко і всебічно знає зміст теоретичних питань, володіє професійною та науковою термінологією. Логічно мислить і буде відповідь, використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичних завдань. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускає несуттєві помилки, які усуваються самим здобувачем, коли на них вказує екзаменатор. При вирішенні клінічної задачі припускався несуттєвих помилок чи неточностей в інтерпретації даних анамнезу, результатів клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, без суттєвих помилок відповідав на всі поставлені питання, повно обґрунтовував свою точку зору, проте пропозиція альтернативного варіанту викликала утруднення. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ допустив незначні похибки в алгоритмі та техніці виконання навички, виправлені за вказівкою викладача.
Задовільно	Здобувач у неповному обсязі виконав всі завдання екзаменаційного білету, відповіді на додаткові та навідні запитання мають нечіткий, розпливчастий характер. Володіє основним обсягом теоретичних знань, неточно використовує професійну та наукову термінологію. Відчуває значні труднощі при побудові самостійної логічної відповіді, у застосуванні теоретичних знань при аналізі практичних завдань. У відповідях мають місце суттєві помилки. При вирішенні клінічної задачі з помилками інтерпретував дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, не знав окремих деталей, допускав неточності у відповідях на питання, недостатньо правильно обґрунтовував свої відповіді та трактував формулювання, відчував труднощі у виконанні завдань та пропозиції альтернативних варіантів. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ припустився значних похибок у

	алгоритмі та техніці виконання навички.
Незадовільно	Здобувач не виконав завдання екзаменаційного білету, у більшості випадків не дав відповіді на додаткові та навідні запитання екзаменаторів. Не опанував основний обсяг теоретичних знань, виявив низький рівень володіння професійною та науковою термінологією. Відповіді на питання є фрагментарними, непослідовними, нелогічними, не може застосовувати теоретичні знання при аналізі практичних завдань. У відповідях має місце значна кількість грубих помилок. При вирішенні клінічної задачі не міг інтерпретувати отримані дані анамнезу, результати клінічних, лабораторних та інструментальних досліджень, відповісти на поставлені питання, або допускав у відповідях суттєві помилки; не міг обґрунтувати свої рішення чи робив це не переконливо. Альтернативних варіантів не пропонував. При розв'язанні практичного завдання за типом ОСКІ не продемонстрував або припустився грубих помилок і похибок в алгоритмі та техніці виконання навички.

9. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Оцінка за дисципліну складається на 50% з оцінки за поточну успішність та на 50% з оцінки за залік.

Середній бал за дисципліну переводиться у національну оцінку та конвертується у бали за багатобальною шкалою (200-бальною шкалою).

Конвертація традиційної оцінки в 200-бальну виконується інформаційно-технічний відділ Університету програмою «Контингент» за формулою:

Середній бал успішності (поточної успішності з дисципліни) x 40

Таблиця конвертації традиційної оцінки у багатобальну

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

10. Методичне забезпечення

- Робоча програма навчальної дисципліни
- Силабус
- Методичні розробки до практичних занять
- Методичні рекомендації до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- Мультимедійні презентації
- Ситуаційні клінічні завдання
- Електронний банк тестових завдань за підрозділами з дисципліни

Навчально-методична література:

12. Рекомендована література

Основна (базова) література

1. Тимофеев А.А. Челюстно-лицевая хирургия. – Киев, ВСИ «Медицина», - 2010, с.425.
 2. Тимофеев А.А. Руководство по челюстно-лицевой хирургии и хирургической стоматологии в 3-х томах. – Киев, «Червона Рута – Турс», - 1999, - т.1,2, с.425, 560..
 3. Тимофеев А.А. Руководство по челюстно-лицевой хирургии и хирургической стоматологии в 3-х томах. – Киев, «Червона Рута – Турс», - 2004, - с.1062.
 4. Маланчук В.О. Хірургічна стоматологія і щелепно-лицева хірургія в 2-х томах, – Київ, «Логос». – 2011. – т.1.,2, с.635, 650.
 5. Стоматологія : підручник : У 2 кн. — Кн. 1. / М.М. Рожко, З.Б. Попович, В.Д. Куроєдова та ін.; за ред. проф. М.М. Рожка. — К. : ВСВ “Медицина”, 2013. — 872 с.
 6. Стоматологія : у 2 кн. : підручник. Кн. 2 / М.М. Рожко, І.І. Кириленко, О.Г. Денисенко та ін. ; за ред. М.М. Рожка. — 2-е вид. — К. : ВСВ «Медицина», 2018. — 992 с.
 7. Челюстно-лицевая хирургия и хирургическая стоматология : учебник : в 2 кн. Кн. 1 / А. А. Тимофеев. – К. : ВСИ «Медицина», 2020. – 992 с.
- Додаткова
8. Хирургическая стоматология. Учебник./Под ред. Робустовой Т.Г. — М.: Медицина, 2015.
 9. Маланчук В.О., Копчак А.В. Доброякісні пухлини та пухлиноподібні ураження щелепно-лицевої ділянки та шиї / Навчальний посібник. – К.: Видавничий дім «Асканія», 2008. – 320 с.
 8. Стоматологія: підручник: у 2 кн. – М.М.Рожко, З.Б.Попович, В.Д.Куроєдова та ін.. за ред

Додаткова література

1. Кононенко Ю.Г., Рожко М.М., Рузін Г.П. Місцеве знеболання при амбулаторних стоматологічних втручаннях. – І.-Франківськ, 2006.- 295 с.
2. Рузін Г.П., Бурих М.П. Основи технології операцій у хірургічній стоматології та щелепно-лицевій хірургії – Вінниця, - «Нова книга», - 2008. – 373 с.
3. Гулюк А.Г., Варжапетян С.Д. Дифференциальная диагностика и лечение ятрогенных гайморитов стоматогенного происхождения - Ереван, ВМВ Принт, 2014 . – 253 с.
4. Неотложная помощь в стоматологии / В.А.Клемин, А.В.Павленко, В.Н.Арендарюк и др. Под ред. В.А.Клемина. –Донецк: Издатель Заславский А.Ю., 2011. - 144с.

